

Maria BOSACKA
Uniwersytet Wrocławski
Biblioteka Instytutu Pedagogiki

REWOLUCJA CZY EWOLUCJA? ZMIANY W BIBLIOTECE SPECJALISTYCZNEJ UCZELNIANEGO SYSTEMU BIBLIOTECZNO- INFORMACYJNEGO NA PRZYKŁADZIE BIBLIOTEKI INSTYTUTU PEDAGOGIKI UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO

Biblioteki akademickie funkcjonują w świecie dynamicznych zmian, zapoczątkowanych w latach 90. XX w. pojawieniem się w Polsce profesjonalnych, zintegrowanych systemów bibliotecznych. Był to przełom dla polskiego bibliotekarstwa – swego rodzaju rewolucja, która rozpoczęła proces przeobrażeń we wszystkich sferach życia bibliotecznego. Zmiany te dotyczą nie tylko dużych bibliotek uczelnianych, lecz także tych małych – bibliotek specjalistycznych uczelnianych systemów biblioteczno-informacyjnych. W artykule prześledzono zmiany zachodzące w ostatnich latach w Bibliotece Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, będące odbiciem rewolucji informatycznej oraz przeobrażeń w szkolnictwie wyższym. Dotyczą one zarówno warsztatu pracy bibliotekarzy, jak i wszystkich procesów bibliotecznych. Stałe poszerzanie wachlarza i polepszenie jakości świadczonych usług wymaga odmiennego podejścia do rekrutacji nowych pracowników, permanentnego podnoszenia kwalifikacji wszystkich bibliotekarzy, zmian w polityce gromadzenia zbiorów i ich opracowania oraz udostępniania (rozwijanie zasobów cyfrowych), a przede wszystkim zapewnienia jak najpowszechniejszego dostępu do światowych źródeł informacji. Biblioteki uczelniane muszą zweryfikować sposób funkcjonowania i być mniej zorientowane na procesy, a bardziej na usługi i użytkowników. Muszą nie tylko sprostać ich oczekiwaniom, lecz także je przewidywać, ponieważ ważna jest nie tylko zdolność do wprowadzania zmian, lecz także ich tempo. Coraz większy nacisk kładzie się również na kształcenie umiejętności informacyjnych użytkowników, niezbędnych w czasie studiów oraz w procesie kształcenia ustawicznego. Działania te stanowią znaczący wkład bibliotek akademickich w kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego.

Ponad 30 lat temu technologie komputerowe nieśmiało wkroczyły do bibliotek. Dzisiaj są one wszechobecne, powszechne i niezastąpione – trudno w ogóle wyobrazić sobie bez nich funkcjonowanie bibliotek. W Polsce jako pierwsze po nowe rozwiązania sięgnęły biblioteki akademickie, korzystając z przemian społeczno-politycznych w latach 90. XX w. i nie dysponując ani specjalnymi środkami finansowymi, ani rządowymi programami rozwoju, podjęły wyzwanie nadrobienia chociaż w części zaległości w stosunku do bibliotek z Europy Zachodniej i USA¹.

---

¹ G. Piotrowicz: Model hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej, [dostęp: 22.08.2013 r.]. Dostępny w Internecie: http://bg.p.lodz.pl/konferencjaa2004/pelne_teksty/piotrowicz.pdf

Szansę na komputeryzację dużych bibliotek naukowych stworzyła możliwość nabycia w krajach zachodnich profesjonalnych, zintegrowanych komputerowych systemów bibliotecznych. Kilka bibliotek uczelnianych zdecydowało się na wdrożenie amerykańskiego systemu VTLS, co było możliwe dzięki dotacji amerykańskiej fundacji Mellona². Jedną z nich była Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (BUWr).

Jest ona głównym ogniwem uczelnianego systemu biblioteczno-informacyjnego i działania podejmowane przez BUWr znajdują swoje odzwierciedlenie w pozostałych bibliotekach tego systemu. Jest on zdecentralizowany i składa się, oprócz BUWr, z 39 bibliotek różnych jednostek organizacyjnych Uniwersytetu Wrocławskiego (wydziałowych, instytutowych, katedr i zakładów, a także bibliotek Centrum Brytyjskiego, Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Instytutu Konfucjańskiego, Ogrodu Botanicznego, Muzeum Przyrodniczego, Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich – określanych mianem bibliotek specjalistycznych). Duże zróżnicowanie bibliotek pod względem wielkości i wyposażenia oraz ich rozproszona lokalizacja w całym mieście nie sprzyjają systemowemu wprowadzaniu nowoczesnych rozwiązań. Jak pokazują doświadczenia ostatnich 15 lat, nowoczesne technologie najszybciej i najsprawniej są implementowane w dużych bibliotekach wydziałowych. Niemniej także niektóre mniejsze biblioteki specjalistyczne nie pozostają w tyle. Należy do nich Biblioteka Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego (BIP UWr), gdzie bardzo szybko dostrzeżono szansę, jakie daje komputeryzacja. Pociągnęła ona za sobą dużo większe zmiany w funkcjonowaniu biblioteki, aniżeli spodziewano się na początku. W wypadku małej biblioteki specjalistycznej kluczową rolę we wprowadzaniu jakichkolwiek zmian odegrała dalekowzroczna polityka ówczesnego kierownictwa biblioteki, które potrafiło przekonać dyrekcję Instytutu Pedagogiki o konieczności wyłożenia sporych funduszy związanych z wdrażaniem nowoczesnych technologii. Drugim elementem warunkującym komputeryzację jest merytoryczny nadzór Biblioteki Uniwersyteckiej, jako że tam zlokalizowany jest administrator systemu i tam muszą być podejmowane rozwiązania możliwe do wprowadzenia w bardzo różniących się od siebie bibliotekach specjalistycznych. Często zachodzi konieczność dostosowania biblioteki do systemu, a nie odwrotnie.

Pierwszym etapem wdrażania systemu komputerowego była podjęta przez Bibliotekę Uniwersytecką w 1995 r. komputeryzacja alfabetycznego opracowania własnych nowych nabytków, a od 1997 r. także opracowania centralnego dla bibliotek

---

² M. Nahotko: Komputeryzacja bibliotek naukowych w Polsce. „Konspekt”, nr 19, 2004, [dostęp: 11.08.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nahotko2.html>

specjalistycznych (w tym czasie była nim także objęta BIP UWr). Priorytetem dla tej ostatniej stała się retrokonwersja zbiorów (od 1999 r. pracownicy uzyskali uprawnienia do tworzenia rekordów egzemplarza), prowadzona konsekwentnie aż do chwili obecnej (99% księgozbioru ma rekordy w bazie). W 2008 r. skomputeryzowano czasopisma, a w 2012 r. przejęto całość opracowania zbiorów. Podejmując decyzję o komputeryzacji, nie spodziewano się, że zdobyte z myślą o retrokonwersji kwalifikacje personelu spowodują wyłączenie BIP UWr z opracowania centralnego i przysporzą sporo dodatkowych obowiązków, a także konieczność przeprowadzenia zmian organizacyjnych. Sytuacja ta ma jednak wiele korzyści; po pierwsze – skrócenie czasu oddania nowości do rąk czytelników, po drugie – po przejęciu opracowania alfabetycznego zbiorów uznano, że warto uzupełniać rekordy bibliograficzne o hasła przedmiotowe w języku KABA (wcześniej rzeczowo zbiory opracowywano tylko tradycyjnie, a hasła przedmiotowe miały jedynie rekordy tworzone dla tytułów znajdujących się w BUWr lub kopiowane z hasłami z bazy NUKAT). Opracowanie rzeczowe zbiorów bardzo poprawiło ich wyszukiwalność w katalogu OPAC. Komputeryzacja pociągnęła za sobą zmiany organizacyjne, zatrudnienie katalogera i przeszkolenie dodatkowych pracowników w tworzeniu rekordów zasobu i egzemplarza.

Wzrost stopnia skomputeryzowania księgozbioru spowodował, że celowe stało się wdrożenie komputerowego modułu udostępniania zbiorów w systemie VTLS Virtua. Stało się to w 2006 r. i niezwykle usprawniło pracę wypożyczalni i czytelników, co zaowocowało dużo bardziej efektywną i sprawną obsługą czytelników (zamówienia są realizowane na bieżąco, czas oczekiwania na książkę nie przekracza 10 minut, studenci chętnie korzystają z możliwości wcześniejszego zamawiania książek i cenią sobie brak konieczności wypełniania rewersów, z których nie zrezygnowano, ale drukują się one w magazynie i wystarczy jedynie podpis czytelnika przy odbiorze książki). Wdrożenie modułu udostępniania było poprzedzone rekrutacją nowego pracownika, który wcześniej wdrażał ten moduł w BUWr i mógł swoje doświadczenia wykorzystać w dostosowaniu BIP UWr do wymogów systemu VTLS Virtua.

Nowoczesne technologie wkroczyły także do procesów bibliotecznych związanych z gromadzeniem zbiorów, chociaż w nieco inny sposób, niż nastąpiło to w opracowaniu i udostępnianiu, a mianowicie nie został wdrożony moduł gromadzenia zbiorów systemu VTLS Virtua. Była to konsekwencja tego, że w BUWr zrezygnowano z tego modułu i uruchomiono własny program komputerowy i inwentarz elektroniczny. Merytoryczny nadzór BUWr nad bibliotekami specjalistycznymi i ich ścisła zależność od działań tam podejmowanych ma też więc

pewne wady. Zarówno program stworzony dla oddziału gromadzenia zbiorów, jak i tamtejszy inwentarz elektroniczny są dla małej biblioteki specjalistycznej zbyt skomplikowane, a co za tym idzie – bezużyteczne, trzeba więc znaleźć inne rozwiązanie. Na razie prowadzone są inwentarze tradycyjne, a w wersji komputerowej jedynie inwentarz czasopism. W przyszłości dla książek, dokumentów elektronicznych i audiowizualnych planowana jest implementacja prostego inwentarza elektronicznego wykorzystywanego obecnie przez Oddział Czasopism BUWr.

Rozwój Internetu znacząco wpłynął na zmiany w warsztacie pracy bibliotekarzy zajmujących się gromadzeniem zbiorów. Lawinowo wzrosła ilość informacji o nowych tytułach, a coraz bogatsze strony internetowe wydawców, hurtowni książek i księgarń dają dużo większe możliwości dokonywania zakupów online. Niemniej nie zrezygnowano ze współpracy z hurtowniami prezentującymi swoje oferty w formie tradycyjnej oraz z zakupów w księgarniach naukowych. Uległa za to zmiana polityka liczby gromadzonych egzemplarzy. W zasadzie zrezygnowano z zakupów wieloegzemplarzowych; wyjątkiem są podstawowe podręczniki i pozycje z metodologii badań nauk społecznych. Decyzja ta została podjęta, z jednej strony ze względu na ograniczenia powierzchni magazynowej, z drugiej – z powodu zapewnienia bezpłatnego dla czytelników dostępu online do bazy Ibuk PWN (zakup ogólnouniwersytecki).

Nowoczesne technologie cyfrowe i telekomunikacyjne dają możliwości szybkiego i powszechnego dostępu do światowych zasobów wiedzy, a biblioteka akademicka staje się pośrednikiem pomiędzy bazami danych oraz czasopismami elektronicznymi a środowiskiem naukowym uczelni. Na Uniwersytecie Wrocławskim służy temu uczelniany system biblioteczno-informacyjny, poprzez który, za pośrednictwem witryny internetowej BU oraz stron bibliotek specjalistycznych, wszyscy studenci i pracownicy mogą korzystać z różnorodnych elektronicznych źródeł informacji (doktoranci i pracownicy naukowcy dzięki serwerowi PROXY również z komputerów domowych). Od wielu lat BIP UWr partycypuje w kosztach zakupu baz danych oraz udziału w konsorcjach naukowych. Fundusze przeznaczone na wdrażanie i korzystanie z nowoczesnych technologii są w dużej mierze zapewniane dzięki dochodom własnym Instytutu Pedagogiki; są to głównie pieniądze pochodzące z opłat wnoszonych przez studentów niestacjonarnych. Wykorzystanie tych funduszy jest możliwe dzięki zrozumieniu problemu przez środowisko naukowe i kolejne dyrekcje Instytutu Pedagogiki. Dzięki temu następuje stała modernizacja sprzętu i oprogramowania. Współfinansowane są też korzystanie z systemu VTLS Virtua oraz zakup dostępu do baz danych i elektronicznych czasopism naukowych, a także konsorcjów, o czym była

już mowa. Wydatki BIP UW r zarówno na zakup zbiorów tradycyjnych, jak i związane z nowoczesnymi technologiami stale się zwiększają. Jest to wynik nie tylko wzrostu cen książek i czasopism oraz zmiany kursu walut, lecz także poszerzania wachlarza usług bibliotecznych (np. w wypożyczeniach międzybibliotecznych wysyłanie mailem skanów artykułów czasopism zamiast kserokopii czy całych numerów).

Aby wyjść naprzeciw oczekiwaniom użytkowników, w 2011 r. została uruchomiona w ramach Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Wrocławskiego specjalistyczna pedagogiczna kolekcja cyfrowa. Jakkolwiek początki były trudne, to obecnie widać systematyczny wzrost zainteresowania zbiorami cyfrowymi zarówno ze strony czytelników, jak i autorów prac naukowych pragnących udostępnić swoje dzieła w sieci.

Wprowadzanie nowoczesnych technologii do Biblioteki Instytutu Pedagogiki było możliwe dzięki kilku czynnikom. Ważną rolę odegrała dalekowzroczna decyzja podjęta w 1997 r. przez ówczesne kierownictwo biblioteki o komputeryzacji zbiorów. Rozpoczęła ona rewolucję, której skutki okazały się dużo większe i głębsze, aniżeli początkowo przewidywano. Rozłożenie zmian na etapy zmieniło rewolucję w ewolucję we wszystkich dziedzinach życia bibliotecznego. Zmiany te zbiegły się w czasie z odchodzeniem na emeryturę części zespołu i jednocześnie ze zwiększeniem liczby etatów (z 4 do 6 w 2004 r.). Stopniowa wymiana kadr miała swoje pozytywne skutki – bibliotekarze z wieloletnim stażem mogli przekazać swoje doświadczenia nowym pracownikom, którzy potrafili je wykorzystać w unowocześnianiu biblioteki i wdrażaniu technologii komputerowych. Możliwa była celowa rekrutacja osób posiadających konkretne, pożądane umiejętności i uprawnienia. Tutaj również bardzo dużą rolę odegrała współpraca z BUWr za pośrednictwem istniejącego wówczas samodzielnego stanowiska do spraw bibliotek specjalistycznych, ponieważ to BUWr dostarczała wykwalifikowanych kadr. Odpływ wyszkolonych fachowców do bibliotek specjalistycznych wzbudził sprzeciw dyrekcji BUWr i spowodował, że zdecydowano się na zwiększenie zakresu i liczby szkoleń dla pracowników bibliotek specjalistycznych, co zahamowało ten niekorzystny dla BUWr proces. Zatrudnianie nowych pracowników w BIP UW r odbywało się także, zgodnie z polityką kadrową Uniwersytetu Wrocławskiego, przez ogłoszenie konkursu na konkretne stanowisko, a decyzje podejmowała komisja złożona z przedstawicieli dyrekcji Instytutu i kierownictwa biblioteki.

Celowy dobór kadr to jeden z aspektów kompleksowej rewolucji bibliotecznej. Inny aspekt to całkowita zmiana w podejściu do posiadanych przez bibliotekarzy umiejętności. O ile wcześniej wystarczyły edukacja zawodowa na poziomie średnim lub wyższym oraz staż pracy w bibliotece, aby można było uznać bibliotekarza za kompetentnego fachowca, o tyle obecnie niezbędne jest stałe podnoszenie kwalifikacji przez permanentne szkolenia, śledzenie bieżącej literatury fachowej i naukowej, udział w konferencjach i seminariach bibliotekarskich, stałą wymianę poglądów i pomysłów. W ciągu ostatnich trzech lat bibliotekarze z BIP UWr uczestniczyli w licznych szkoleniach i kursach dotyczących alfabetycznego i rzeczowego opracowania zbiorów, korzystania z baz danych i czasopism elektronicznych, w szkoleniach dla redaktorów bibliotek cyfrowych oraz stypendiach zagranicznych w ramach programu ERASMUS.

Wdrożenie nowoczesnych rozwiązań w BIP UWr spowodowało, że konieczna stała się zmiana organizacji pracy. W tak małej bibliotece nie ma możliwości wydzielenia sekcji, a jednocześnie trzeba pogodzić rosnącą specjalizację zawodową z wszechstronnością niezbędną w małej bibliotece specjalistycznej. Warunki zmuszają bibliotekarzy do tego, aby w razie potrzeby potrafili wykonywać obowiązki koleżanek i kolegów w okresie ich nieobecności spowodowanej chorobą lub urlopem. Jednocześnie wszyscy pełnią dyżury w udostępnianiu zbiorów i obsłudze magazynu (nie ma etatu magazyniera), stąd niezbędne było opracowanie harmonogramu dyżurów w czytelnicy i wypożyczalni, tak aby wygospodarować czas na czynności związane z gromadzeniem i opracowaniem zbiorów. Bibliotekarze mają wiele zadań i co najważniejsze, wykonują je bardzo kompetentnie i z entuzjazmem, przy czym są otwarci na nowe wyzwania. Przykładem jest utworzenie z ich inicjatywy kolekcji cyfrowej, własnymi siłami i prawie bezkosztowo.

Rozwój nowoczesnych technologii komputerowych i telekomunikacyjnych spowodował, że biblioteka uczelniana musi nie tylko zaspokajać potrzeby obsługiwanego przez nią środowiska naukowego, lecz także musi te potrzeby przewidywać, a nawet być motorem i propagatorem zmian. Obecnie wyzwaniem dla bibliotekarzy z BIP UWr jest wzbogacenie umiejętności informacyjnych użytkowników biblioteki. Okazuje się, że o ile biblioteka z powodzeniem wykorzystuje nowe możliwości, o tyle studenci, zwłaszcza rozpoczynający naukę, mają spore problemy w poruszaniu się w świecie informacji, a prowadzone kilkugodzinne szkolenia biblioteczne, pomimo stosowania nowoczesnych form i narzędzi dydaktycznych, są niewystarczające. W BIP UWr realizowany jest projekt badawczy „Edukacja użytkowników biblioteki w zakresie umiejętności informa-

cyjnych. Aspekt teoretyczny i praktyczny”, który ma w rezultacie doprowadzić do opracowania programu i wdrożenia kursu dla studentów i doktorantów z tego zakresu.

Począwszy od 1997 r. BIP UWr przeszła bardzo duże, rzecz można, rewolucyjne przeobrażenia. Dały one początek permanentnym zmianom, koniecznym wobec ciągłego postępu technologicznego. Biblioteka stała się bardziej zorientowana na użytkownika i poszerzanie wachlarza usług aniżeli na procesy biblioteczne. Stały się one sposobem osiągnięcia celu – pełnej obsługi informacyjnej środowiska naukowego. Wdrożenie nowoczesnego systemu komputerowego spowodowało znaczące zmiany dla czytelników – poprawa jakości informacji o zbiorach, możliwość wyszukiwania i zamawiania materiałów online, skrócenie czasu obsługi w agendach udostępniania zbiorów. Jednocześnie zauważa się stopniowe przesuwanie ciężaru z gromadzenia zbiorów na zapewnienie dostępu do światowych źródeł informacji, rosnącą rolę dokumentów elektronicznych w stosunku do drukowanych. Zmiany zachodzące w BIP UWr wpisują się w światowe trendy w bibliotekarstwie, trafnie opisane ponad dekadę temu przez J. Singha: „zauważa się przesunięcie: z własności do dostępu, z rozwiązania odpowiedniego w danym przypadku do rozwiązania odpowiedniego w danym momencie, od publikacji drukowanych do dokumentów elektronicznych, od pojedynczych bibliotek do systemów sieciowych, od modelu opartego na pośredniku do modelu opartego na użytkowniku końcowym, od rozpowszechniania jednokierunkowego do komunikacji interaktywnej”³. Działania te stanowią znaczący wkład bibliotek akademickich w kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego.

Na zakończenie warto zadać sobie pytanie o przyszłość – jakie innowacyjne sposoby wykorzystania nowych mediów znajdą zastosowanie w małej bibliotece specjalistycznej? Z pewnością będą one zależały od ewolucji zintegrowanego systemu bibliotecznego VTLIS Virtua. Być może twórcy systemu wdrożą niektóre elementy szeroko rozumianego zjawiska Web 2.0 i Library 2.0. Efektywne dzielenie się zasobami poprzez różnego rodzaju serwisy internetowe (również społecznościowe), demokratyzacja informacji przez współpracę z innymi instytucjami i dostawcami treści na zasadzie partnerstwa w celu zwiększenia dostępności danych istniejących w sieci to pożądane kierunki zmian⁴. Biblioteka musi być, jak to trafnie ujęła B. Jaskowska, „nie tylko bramą do zasobów cyfrowych i organizatorem zintegrowanych systemów informacyjno-wyszukiwawczych, systematyzującym źródła i dołączającym tzw. wartość dodaną informującą o zawartości źródeł. Jej zadaniem

---

³ J. Singh: South Asia in the global electronic village: issues and implications, [in:] T.V. Ershova, Y.E. Hohlov (ed.): Libraries in the information society. K.G. Saur, München 2002, p. 67.

⁴ G. Gmiterek: Biblioteka w środowisku społecznościowego Internetu: biblioteka 2.0. Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2012, s. 102.

staje się również aktywne pośredniczenie i organizowanie narzędzi wzajemnej komunikacji pomiędzy bibliotekarzami a jej użytkownikami, a także łączenie ich kapitału intelektualnego w celu tworzenia nowych zasobów wiedzy”⁵.

Bibliografia

1. Gmiterek G.: Biblioteka w środowisku społecznościowego Internetu: biblioteka 2.0. Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2012.
2. Singh J.: South Asia in the global electronic village: issues and implications, [in:] Ershova T.V., Hohlov Y.E. (eds.): Libraries in the information society. K.G. Saur, München 2002.
3. Jaskowska B.: Kultura organizacyjna służb informacyjnych bibliotek akademickich – na przykładzie uczelni ekonomicznych, [dostęp: 10.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=1183&from=publication>
4. Nahotko M.: Komputeryzacja bibliotek naukowych w Polsce. „Konspekt”, nr 19, 2004, [dostęp: 11.08.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nahotko2.html>
5. Piotrowicz G.: Model hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej, [dostęp: 22.08.2013 r.]. Dostępny w Internecie: http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/piotrowicz.pdf

---

⁵ B. Jaskowska: Kultura organizacyjna służb informacyjnych bibliotek akademickich – na przykładzie uczelni ekonomicznych, [dostęp: 10.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=1183&from=publication>